
Maatalouden modernisaation mentaliteettihistoriaa

Ann-Catrin Östman: Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbruks-samhälle ca 1870–1940. Åbo 2000. 364 s.

■ Ann-Catrin Östmanin väitöskirja on kaunis demonstraatio, miten historiaa ja etnologiaa voidaan yhdistää. Se on anniltaan myös painava puheenvuoro sen puolesta, että sukupuolta (kön) ja sen sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia koskevat kysymyksenasettelut ovat merkityksellisiä mm. myös taloushistoriallisen tutkimuksen kannalta.

Östmanin tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat maataloustyön sukupuolitetut ja sukupuolittavat merkitykset. Kyse on siis siitä, miten sukupuoli strukturoi työnjakoa ja miten toisaalta työtehtävien sukupuolittaisen jaon käytäntö ilmentää sukupuolta koskevia käsityksiä, siis näkemyksiä mieheydestä ja naiseudesta. Tutkimuksen keskeinen kysymys voidaan muotoilla myös näin: miten mieheyttä ja naiseutta rakennettiin ja rajattiin työssä ja työn kautta, työn arkisten käytäntöjen ja työtä koskevien puhetapojen tasolla perheen, maatilan ja paikallisyhteisön kontekstissa?

Kutsuisin Östmanin tutkimusta mielelläni historialliseksi

etnologiaksi tai historialliseksi antropologiaksi, mutta sitä voidaan kutsua kaikin mokomin myös mikrohistoriaksi. Sukupuolen ja työnjaon teemaa tarkastellaan ruotsinkielisen Pohjanmaan, erityisesti Purmon seudun kehityksessä. Aineistona ovat olleet kansatieteelliset aineistot, kirjeet, paikallislehdistö ja mm. tekijän itse haastatteluilta keräämä omaelämäkerrallinen aineisto. Viimeksi mainitun moniulotteinen erittely tuo tutkimukseen juuri sen värikylläisen etnologis-antropologisen ulottuvuuden.

Koska tällainen omaelämäkerrallinen ja muistitietoaineisto saattaa edelleen olla joistakin historiantutkijoista metodologisesti jotenkin erityisen riskaabelia tai epäilyttävää, korostettakoon, että siitä ei yritetä niinkään rekonstruoida jotakin mennyttä tapahtumahistoriaa. Sen anti on nimenomaan siinä, että kertojien ja muistelijoiden retorisisissa ja esityksellisissä ratkaisuisissa tulevat esiin osin yksilölliset mutta osin kollektiiviset käsitykset, arvostukset ja tulkinnat mm. juuri työstä ja (omasta) mieheydestä ja naiseudesta. Työtä koskevassa kerronnassa työn kaikkia sukupuolitettuja ja sukupuolittavia eroja ei ole aina artikuloitu, mutta ne voidaan piirtää esiin myös kerronnassa ja etnologisissa aineistoissa kuvatuista työn sanattomista arkikäytännöistä. Sukupuolitetun työnjaon kaikkia piirteitä ei kaikeksi koskaan edes voitaisi tyhjentävästi lausua julki, vaan ne ovat olleet muodikkaasti sanottuna hiljaisista, praktista tietoa.

Tutkimuksen otsikko kristalloi Östmanin analyysin kes-

keisimmän fokuksen: maan ja maidon symbolisen merkityksen mieheyden ja naiseuden viitepisteenä, toisin sanoen sen miten mieheys ja naiseus ovat rakentuneet symbolisessa ja käytännöllisessä suhteessa maahan ja maitoon, peltoviljelyyn ja karjanhoitoon. Historiantutkimuksessa (ja etnologiassa) peltoviljely on usein edustanut ikään kuin koko merkittävää maatalouden harjoitusta, kun taas karjatalous on ollut suhteettoman syrjässä siihen nähden, miten paljon se lopulta taloudellisestikin merkitsi. Kuten Östman huomauttaa, kansatieteellisissä maataloutta koskevissa kyselyissä on niissäkin usein tiedusteltu maaseutuväestöltä lähinnä vain niitä asioita, jotka koskivat peltoviljelyä ja pelto- töitä. Tämäkin osaltaan heijastaa maataloustöiden hierarkista – ja nimenomaan sukupuolittuneesti hierarkista – arvoasteikkoa.

Kuten Östman itse sekä mm. eräät ruotsalaiset tutkijat omilla aikaisemmissa töissään ovat osoittaneet, maito, lypsäminen ja navetta olivat noin 1900-luvun alkuun asti hyvin vahvasti naisen alueeksi merkityksellistettyjä asioita. Kuten Östman argumentoi, naisen tieto ja taito käsitellä maitoa ilmeisesti kytkeytyi syvemmällä mentaalisisella tasolla naisen ruumista ja seksuaalisuutta koskeviin kulttuurisiin käsityksiin. Mieheyden hahmottamisen kannalta eräs tärkeimpiä symbolisia ja käytännöllisiä rajalinjoja kulki juuri tässä: hyvin harvoin mies, ainakaan aikuinen talollinen mies, oli missään tekemisissä maidon, navetan tai lypsämisen kanssa.

Suuri muutos työtehtävien sukupuolittuneessa erottelussa tässä tarkasteltulla ajanjaksolla oli miehen ja 'maidon' lähentyminen sekä käytännön tasolla että myös symbolisesti. Mieskin alkoi tulla useammin navettaan, ei tosin yleensä varsinaisesti lypsämään vaan hoitamaan ruokintaa ja 'järjestelemään' asioita.

Yhteiskunnallis-taloudellisenä kehityksenä oli mm. maatalouden koneistuminen ja palkatun työvoiman väheneminen, mutta Östman painottaa hyvin sitä, että maatalouden modernisoituminen on prosessi, joka toisaalta tapahtuu tiettyjen kulttuuristen (mm. miehen ja naisen tehtäviä koskevien) ajatusmallien ehdoilla mutta joka toisaalta myös muuttaa näitä kulttuurisia kehyksiä. Maatalouden modernisaatioprosessin ymmärtämisen ja selittämisen kannalta on tärkeää nähdä, että maaseudullaikin ihmisillä oli paitsi tieteenkin luokka-asema (jonka Östmanin on ottanut huomioon) myös kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentunut sukupuolittunut habitus, kuten Pierre Bourdieu sanoisi; toiminnan ja ajattelun iskostunut perustyyli jonka mukaisesti yksilö tekee joitakin asioita arkisen luonteisesti, toisia asioita tietoisesti ponnistellen ja joitakin ei lainkaan, koska hänen mielensä (ja ruumiinsa) ei yksinkertaisesti pysty niihin.

En ole taloushistorian tuntija, mutta voisin ajatella, että taloushistoriassa kuten taloustieteessäkin on usein tarkasteltu yksilöitä ja kollektiiveja helposti ikään kuin sukupuolittomina olioina (tai ehkä useimmiten eräänlaisina geneerisinä

miehinä), joiden arkisen toiminnan peruslinjat ja -parametrit eivät sanattoman taustaoletuksen mukaan ole sukupuolen suhteen mitenkään merkityksellisesti erilaisia. Se on aika suoraviivainen ja joskus mahdollisesti pahastikin analyysiä haittaava oletus. Tämän kirjan soisikin siis kulumisen myös taloushistorioitsijain käsissä.

Ann-Catrin Östmanin eräs tärkeimpiä ja gendertutkimuksen teorian kannalta huomiota ansaitseva argumentti on, että sukupuolieroa on voitu konstruoida vahvasti myös, kun miehet ja naiset ovat tehneet samaa työtä spatiaalisesti samalla areenalla. Sukupuoli-integroitu työ on usein tulkittu osoitukseksi tai merkiksi heikosta sukupuolten symbolisesta erosta tai erottelusta. Itse asiassa myös sellaisessa tilanteessa voidaan konstruoida sukupuolieroa työtätekevien subjektien asemien erilaisten merkitysten ja työtehtäviin liittyvien käytäntöjen kautta. Östman haastaa siis tässä sen suomalaisen ja yleisemminkin pohjoismaisen agraari-whighistorian (ja etnologian) tulkinna, jossa agraarikulttuuri ja maaseutuyhteisön arkinen elämäkäytäntö on hahmotettu sukupuolten välisen suhteen osalta varsin eriyttömäksi ja usein myös konfliktittomaksi.

Östman mobilisoi tässä käyttöönsä käsitteet hetero- ja homososiaalisuus. Niiden merkitys ja käyttö on tutkimuksessa ehkä hiukan horjuvaa, kuten erinomaisen hienosti opponentinä toiminut Kirsti Niskanenkin väitöstilaisuudessa mainitsi. En kaiketi tee vääryyttä, jos sanon, että homososiaalisuus merkitsee Östmanilla

useimmiten suunnilleen sitä, että miehen mieheys ja vastavasti naisen naiseus manifestoidaan ja arvioidaan siten, että henkilö suhteutetaan toisten miesten ja toisten naisten sosiaalisiin asemiin ja toimintaan. Heterososiaalisuus puolestaan merkitsee sitä, että henkilön mieheys/naiseus konstruoidaan sen kautta, että hän on tietynlaisessa sosiaalisessa suhteessa tai asemassa toisen sukupuolen edustajiin. Tätä havainnollistakoon seuraava.

Hetero- ja homososiaalisuuden käsitteiden avulla Östman formuloi näppärästi tutkimuksensa erään keskeisen teesin näin: työssä tarkastellun ajanjakson alkupuolella mieheys rakentui paljolti homososiaalisesti, toisin sanoen miehen oman miesposition kannalta tärkeää oli asema (työ)-yhteisön toisiin miehiin nähden (mm. hierarkia). Naiseus sen sijaan rakentui paljolti heterososiaalisesti: naisille oli oman itsensä ja oman naisuutensa kertomisen kannalta tärkeää, että he olivat työskennelleet yhdessä miesten kanssa ja että he nimenomaan olivat kyenneet siihen ja että se oli ollut vain tavallista arkea. Työn heterososiaalisen käytännön merkitys naisen oman naisuuden konstruoinnille näkyy mm. siinä, miten Östmanin informantit puhuivat maatilansa hoitamisesta kuvatessaan usein 'meistä', kollektiivista, miehen ja naisen työparista.

Östmanin tutkimuksen ajanjakson loppupuolella tilanne kehittyi kuitenkin siihen suuntaan, että mieheyden rakentamisessa alkoi korostua heterososiaalisuuden ulottuvuus: maanviljelijämies tekee työtä

tilallaan yhdessä vaimonsa kanssa. Tosin aikakauden retoriikassa (mm. lehtikirjoittelussa) korostunut itsenäinen, ammattimainen maamiesmaanviljelijä hoiti tilaansa ikään kuin muka yksin ja riippumattomana; siinä mielessä nainen (maanviljelijän vaimo) jäi taka-alalle. Samaan aikaan tapahtuva maitotalouden professionalisointi ja sen fyysisenä ilmentymänä kivenavetta kytkivät symbolisellakin tasolla 'maan' ja 'maidon' uudella tavalla yhteen 'maataloudeksi', toimeksi jonka puitteissa maamieskin saattoi nyt käsitellä maitoa ja lehtiä. Tosin peltoviljelyä pidettiin edelleenkin maitotaloutta ja karjanhoitoa arvokkaampana; 'maa' pysyi maamiehen itseymmärryksen ja identiteetin kannalta tärkeämpänä kuin 'maito'.

Edellä sanottu antaa toivakseni jotenkin oikeudenmukaisesti painotetun ja totuudellisesti esitetyn kuvan Ann-Catrin Östmanin väitöskirjan keskeisestä sisällöstä ja tärkeimmistä teeseistä. Tutkimuksen sosiaalishistoriallisempiin puoliin (Purmon ja sen lähialueiden demografiset ja maanomistusolot) en osaa ottaa kantaa, mutta oman aiemman tutkimusteemani, sukupuolen historiallisen antropologian kannalta katsoisin, että tämä on todellakin vaikuttava saavutus: teoreettisesti hallittu, analyttisesti monitasoinen ja esityksellisesti selkeä työ. Suurplussa tulee siitä, että tässä on hyödynnetty mittavaa mutta meillä joskus angloamerikkalaisen tutkimuksen jalkoihin jäävää pohjoismaista teoreettisempiiristä historiallis-yhteiskuntatieteellistä gendertutki-

musta. Pidän myös siitä rakenteellisesta ratkaisusta, että teoriaa ja metodologiaa koskevien lukujen jälkeen käydään käsiksi ”itse asiaan” eikä ruveta esittelemään Purmon oloja ja 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaista yhteiskuntaa (nämä tulevat tarkasteluun matkan varrella sopivis-

sa kohdin). Kuten tekijä väitöstilaisuudessa puolustautui, tällä ratkaisulla ehkä paremmin vältetään se (ei niin harvinainen) tilanne, että tutkimuksissa itse analyysiosan havainnot tuntuvat olevan jo ikään kuin taustaluvuissa determinoituja. Ei sellaista tutkimusta ole jännittävää lukea.

Toivottavasti Ann-Catrin Östman työstää tutkimuksensa ainakin artikkelin tai parillekin prominentille ulkomaiselle julkaisuforumille. Tässäkin teoksessa on tosin mainio englanninkielinen yhteenveto.

Jan Löfström